

Το «κεραμεούν» και το «φαύλον» του Κ.Π. Καβάφη

Κάποιες «αρχιτεκτονικές» σκέψεις

του Νικ. Θ. Χολέβα

Στην πρώτη ολοκληρωμένη έκδοση των «Ποιημάτων» του μεγάλου μας αλεξανδρινού ποιητή, Κ. Π. Καβάφη, που εκδόθηκε το 1935 με την καλλιτεχνική επιμέλεια του Τάκη Καλιμούχου, παρουσιάζονται έξι ποιήματα για το 1925. Από αυτήν σας θυμίζω το ποίημα:

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ Ο ΤΥΡΑΝΕΥΣ ΕΝ ΡΟΔΩ

*Για την αμώζουσα παίδεσι κι αγωγή
ο Απολλώνιος ομιλούσε μ' έναν
νέον που έκτιζε πολυτελή
οικία εν Ρόδω. «Εγώ δε ες ιερόν»
είπεν ο Τυρανεύς στο τέλος «παρελθών»
πολλώ αν ήδιον εν αυτό μικρώ
όντι άγαλμα ελέφαντος τε και χρυ-
σου
ίδοιμι η εν μεγάλω κεραμεούν τε και
φαύλον».*

Το «κεραμεούν» και «φαύλον» το σιχαμερό:
που κιάλας μερικούς (χωρίς προπόνηση
αρκετή) αγροτικούς εξαπατά. Το κεραμεούν
και φαύλον.

Ο Νικ. Θ. Χολέβας είναι Αναπλ. Καθηγητής Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας στο Τμ. Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ. Πολυτεχνείου.

Το κείμενο αποτέλεσε την ανακοίνωση του γράφοντος στο Συνέδριο: «Ο Πλαστικός-Δομικός και Εικαστικός χώρος στη Νεοελληνική Λογοτεχνία» που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο 1992 στην Αίθουσα Τελετών του Ε.Μ.Π. και δημοσιεύθηκε στον τόμο των πρακτικών του παραπάνω συνεδρίου που κυκλοφόρησε ήδη.

Ακριβώς με τους τρεις τελευταίους στίχους του ποιήματος αυτού έκλεινα το 1989 και τον πρόλογο του διδακτικού βοηθήματος που απευθύνεται στους σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής του Ε.Μ.Π., που παρακολουθούν το μάθημα της Ιστορίας της Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής που διδάσχω.

Αλήθεια ποιο είναι το «κεραμεούν» και το «φαύλον» στην αρχιτεκτονική; Στο ίδιο προλογικό σημείωμα γράφαμε:

«Σ' ένα αιώνα, όπως ο δικός μας, που η κακώς εννοούμενη «πρόοδος» και η επίσης τόσο παρεξηγημένη έννοια της «εξέλιξης» στην κτηριοδομία, πνίγουν την ίδια αυτή την αρχιτεκτονική -που βρίσκεται σε κρίση επιλογών- είναι αναγκαίο να προβληματιστούμε σοβαρά για το θετικό αποτέλεσμα που θα προκύψει από την εμβάθυνση της ιστορίας της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, η οποία πρέπει να διαδραματίζει βασικό μάθημα και βασικό πεδίο έρευνας στις σπουδές του αρχιτέκτονα. Οπλισμένοι έτσι με γνώσεις, θέσεις και κριτική άποψη, θα μπορέσουμε να αποφύγουμε εκείνο που οι παρακάτω στίχοι του Κ. Π. Καβάφη τόσο εύγλωττα και προφητικά είχαν διατυπώσει:

«Το «κεραμεούν» και «φαύλον» το σιχαμερό που κιάλας μερικούς (χωρίς προπόνηση αρκετή) αγροτικούς εξαπατά. Το κεραμεούν και φαύλον»

(από το ποίημα: «Απολλώνιος ο Τυρανεύς εν Ρόδω»).

Οπλισμένοι λοιπόν με θέσεις, γνώσεις και κριτική άποψη.

Έτσι οι αρχιτέκτονες, έτσι οι ποιητές. Όλα αυτά σε μία εν δυνάμει επικαιρότητα και προβληματισμό για την επεμβατική αλλά και πολιτιστική δράση του αρχιτέκτονα. Έτσι και η επι-

σημάνση του Αριστομένη Προβελέγιου: «Κανένα βιβλίο δεν είναι άσχετο με το «σπίτι» και την ανθρώπινη ύπαρξη που είναι αυτό και το μέσα σε αυτό».

Ο αρχιτεκτονικός χώρος, ο ποιητικός χώρος που άραγε συναντιώνται, που άραγε ο ένας συμπληρώνει και αλληλοσυνδέεται με τον άλλον;

Το «κεραμεούν» και το «φαύλον», δύο λέξεις ελληνικές, δύο λέξεις «εικόπων», σκορπούν ήχους δραματικούς στη βολεμένη και δήθεν πρωτοποριακή «συγχορδία» της σημερινής σύγχρονης αρχιτεκτονικής πραγματικότητας. Έτσι «κεραμεούν» και «φαύλον» το Μεταμοντέρνο (τώρα πόσοι αλήθεια βιαστικοί θαυμαστές του στις αρχές, έγιναν ξαφνικά άλλο τόσο βιαστικοί πολέμοι του... στο τέλος - στην Ελλάδα και αλλαχού - είναι άλλο θέμα), που χρησιμοποίησε τη μόδα των καιρών, την γενικότερη κρίση της παιδείας και την «εξυπνάδα» διαφόρων κριτικών της αρχιτεκτονικής, οι οποίοι βρήκαν επιτέλους ένα λόγο ύπαρξης όπως ο πρώτος... διδάξας Charles Jenks δίνοντας στην αρχιτεκτονική μία αποπροσανατολιστική κατεύθυνση, που ανέστειλε κατά κάποιο ποσοστό την εύρυθμη και κοινωνικά ωφέλιμη εξέλιξη της.

Όταν όμως το μακρινό πια 1925 ο Κ. Π. Καβάφης έγραψε το ποίημα που προαναφέραμε, στην αρχιτεκτονική της Ευρώπης, των Βαλκανίων και στην Ελλάδα, πραγματοποιείται το «θαύμα» της πρωτοπορίας της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Στην Ελλάδα αρχιτέκτονες σαν τους: Βασ. Κουρεμένο, Σωτ. Μαγιάση, Βασ. Γ. Τσαγρή κ.ά. θα αποτελέσουν τους δημιουργούς της «μετάβασης» που από την ιστορική ρυθμολογία της ακαδημαϊκής αρχιτεκτονικής θα οδηγήσουν στην έκρηξη της νέας

ελληνικής αρχιτεκτονικής του ρασιοναλισμού της εποχής του Μεσοπολέμου. Ονόματα σαν εκείνα των: Π. Καραντινού, Κ. Παναγιωτάκου, Β. Δούρα, Γ. Κοντολέοντος, Στ. Παπαδάκη, Α.Ι. Σιάγα, Π.Ν. Τζελέπη, και τόσων άλλων, θα δώσουν μια απάντηση και θα καταγγείλουν με το έργο τους το «κεραμεούν» και «φαύλον» στην αρχιτεκτονική δημιουργία. Αυτοί όλοι όμως οι δημιουργοί είχαν κατά Καβάφη «αρμόζουσα παιδείσι και αγωγή», κυρίως είχαν θέσεις και κριτική άποψη.

Βέβαια δεν έκτιζαν «πολυτελή οικίαν εν Ρόδω» και δεν ολιόθησαν στις συνθέσεις τους να παρουσιάσουν έργα που θα οδηγούσαν στην επιθυμία του: «εν μεγάλω κεραμεούν τε και φαύλον»... πόσα τέτοια αλήθεια βλέπουμε τα τελευταία χρόνια να οικοδομούνται στην χώρα μας, κύρια σε «αριστοκρατικά» βόρεια προάστια της κατατалаπωρημένης πρωτεύουσας, αλλά και... «ισάζια» στην βορεινή συμπτρωτεύουσα.

Το επίπλαστο και το ψεύδος. Εκεί, μέσα από την ποιητική καταγγελία του αλεξανδρινού, εδώ σήμερα από την τραυματική εμπειρία του κτιστού, του κτιστού μας περιβάλλοντος, της ίδιας της ζωής μας, που δεν αποτελείται πια στο μεγάλο του ποσοστό από «αρχιτεκτονική» αλλά από «κτηριοδομία». Πράγματι εντελώς διαφορετικά σε περιεχόμενο, ποιότητα και ήθος.

Στο σημείο αυτό θέλω να σημειώσω έναν προβληματισμό που συνεχώς με ακολουθεί από τα... δυστυχώς πολύ μακρινά γυμνασιακά μου χρόνια, από τότε δηλαδή που πρωτογνώρισα την καθαφική ποίηση. Ακόμη δεν πιστεύω ότι κατάφερα να ισορροπήσω μέσα μου τις εννοιολογικές, δραματικές, ποιητικές του συνθέσεις με εκείνες τις άλλο τόσο δραματικές όψεις μιας πορείας διάλογου της αρχιτεκτονικής με το ιστορικό της παρελθόν και το γενεσιουργικό της μέλλον στη σύγχρονη εποχή.

Η αρχιτεκτονική σα μία από τις Τέχνες (ανήκω σ' αυτούς που το πιστεύουν ακόμα αυτό), γιατί όπως έγραφε και ο Α.Ι. Σιάγας:

«Διότι, πιστεύω, ότι η Αρχιτεκτονική υπήρξε και είναι κατ' αρχήν Επιστήμη (τοιαύτη υπήρξε και εις τους αιώνας) της οποίας η ενδελχής θεραπεία, συμπαραμαρτούσης εν συνεχεία της νοητικής και θυμικής διαπάσεως του θε-

Κ.Π. Καβάφης: Σχέδιο της Α. Παλαδοπεράκη.

ρατεύοντος αυτήν μύστω, μετουσιούσ αυτήν εις ύψιστον βαθμόν ψυχολογικοματικής καλλιέργειας και καταξίωσ αυτήν -την Επιστήμην δηλαδή του προσθέτου χαρακτηρισμού και τίτλου ως τέχνης -Τέχνης των Τεχνών- ελέχθη τούτο και εγράφη εις ιστορικά συγγράματα - ουχί αφηρημένης αλλά πραγματικής, αληθινής και λαμπράς ΤΕΧΝΗΣ»³.

Είναι λοιπόν η Αρχιτεκτονική σαν την Ποίηση, δημιουργία, σύνθεση και όραμα, όραμα που στοχεύει στην μεταξύ των άλλων ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ποιότητας ζωής μέσα στο ευρύτερο ουμανιστικό πλαίσιο δράσης.

Χρειάζονται όμως και οι δύο την: «αρμόζουσα παιδείσι και αγωγή», τόσο από τον δημιουργό όσο και από τον αποδέκτη - χρήστη, όλα μέσα από την θέληση πραγματοποίησης ενός «ονεί-

ρου», ονείρου απαραίτητου σ' αυτόν που μέσα από την τέχνη προτείνει. Έτσι έρχονται στη σκέψη μου τα λόγια του κριτικού της τέχνης Νικ. Αλεξίου, από ένα κείμενο κριτικής που έγραψε πρόσφατα σχολιάζοντας την έκθεση στην Εθνική Πινακοθήκη με τίτλο:

«Μεταμορφώσεις του Μοντέρνου» γράφει:

«Μα άνθρωποι που δεν ονειρεύτηκαν κάτι καλύτερο απ' την πραγματικότητα, δεν έζησαν. Και λαοί που δεν επεδίωξαν ν' ανεβάσουν την ποιότητα της ζωής τους έσβησαν»⁴.

Πράγματι μας λείπει το όνειρο, μας λείπει δηλαδή ένα από τα βασικά στοιχεία που δημιουργούν προϋποθέσεις τέχνης.

Η διείσδυση του οικονομικού παράγοντα και η πλήρης επικράτηση σε παγκόσμιο επίπεδο του καπιταλισμού, έφερε μαζί της και την πλήρη κατάργηση του «ονείρου» και του οράματος. Όλα γίνανε marketing. Μεγάλοι αρχιτέκτονες και εικαστικοί καλλιτέχνες ντυμένοι με α κριβά (και πάντα signé) σταυροκόμματα κραδαίνοντες τις περιφημες 24 ώρες τσάντες executives τρέχουν να πλασάρουν τηνπραμάτεια τους (τα έργα τους) και εκτίθενται, όχι στα vernisages, αλλά στην πλήρη υποβάθμιση του ρόλου τους και της δουλειάς τους.

Η ποίηση του Κ.Π. Καβάφη ήδη από τότε είχε επισημάνει αυτά τα ζητήματα, κυρίως είχε και έχει τη μεγάλη ενδυνάμει ικανότητα της ενάσκησης της ιστορικής κριτικής εμπειρίας.

Τι πιο εύγλωτο από εκείνους τους στίχους στο ποίημα: «Τα άλογα του Αχχιλέως», όταν ο Ζεύς μετανοιωμένος για την αποστολή των θεικών αλόγων του στη γη μονολογεί:

*«Τι γυρεύατ' εκεί χάμου
στην άθλια ανθρωπότητα πούναι το
παίγνιον της μοίρας»*

Της «μοίρας» και της μόδας. Έτσι το «κεραμεούν», έτσι το «φαύλον». Αυτό το φαύλον... το σιχαμερό, τονίζει ο ποιητής. Σιχαμερό στην τέχνη, στη ζωή, στη δημιουργία. Αλλά βέβαια μπορεί κανείς να πάει και στον μονόρχη, Αρτάξερα, ο οποίος και εννοϊκά εισαγάγει τον «πιστό» στην... αυλή του και:

«σε προσφέρει σατραπείες και τέτοια»

Και μακάρι να μην τα δεχθείς, μακάρι να μείνεις σπηλωμένος στις πεποιθήσεις και τα οράματά σου, μακριά από φαυλότητες επιδίωξης:

*«τον έπαινο του δήμου και των Σοφιστών,
τα δύσκολα και τ' ανεκτίμητα εύγε»*

«χωρίς αλήθεια αυτά τι ζωή θα κάμεις»

σημειώνει ο ποιητής στην «Σατραπεία» Αλήθεια: «Τι ζωή θα κάμεις». Αυτό το ερώτημα που είναι τελικά άρρηκτα δεμένο με την επί γης περιορισμένη παρουσία μας. Πόσο σημαντικό και για την αρχιτεκτονική.

Στο τελευταίο του βιβλίο σημειώνει ο Άρης Κωνσταντινίδης «Εκείνος που νοιάζεται για μια αληθινή αρχιτεκτονική δεν πρόκειται να βρει καμιά κατανόηση από όσους κάνουνε μια ψεύτικη ζωή».⁵

Κ.Π. Καβάφης: Σχέδιο Τάκη Καλμούζου.

Παντού ξανάγχετα το «κεραμεούν» και «φαύλον»... που «αγρυπτικώς εξαπατά», σημειώνει ο ποιητής αυτούς που είναι ανέτοιμοι μέσα από την παιδεία και την αγωγή. Ο στόχος λοιπόν για μας τους διδάσκοντες είναι αυτός, να ΠΡΟΠΟΝΗΣΟΥΜΕ ΑΡΚΕΤΑ τους νέους για να μην εξαπατώνται αγρυπτικώς από ψεύδη, που στην δουλειά μας συν τους άλλους είναι και οπτικά αντιληπτά.

Κι αν κάποιος ανστηρός κριτής έρθει να μας κριτικάρει για όσα κάναμε, θυμίζω και πάλι τα λόγια του Άρη Κωνσταντινίδη:

*«Οποιος θέλει να καταλάβει τη δουλειά μου, ας προσέξει τι δεν έχω κάνει».
Όπως λέει ο Καβάφης:*

*«και θα με καταλαμβάνουν το
πληρέστερον απ' όσα αρνήθηκα»⁶*

Αυτή λοιπόν η ΑΡΝΗΣΗ, το δικαίωμα του να είσαι ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΣ είναι πραγματικά νομίζω και η απάντηση του αρχιτέκτονα στην καθαυτή καταγγελία, είναι και η απάντηση του διδάσκοντος αλλά και του σπουδαστή της αρχιτεκτονικής, είναι τελικά η προσφυγή σ' έναν κόσμο υπηλπού ήθους και κριτικής σκέψης. Είναι η συμβολή του αρχιτέκτονα μέσα από την επεμβατική του δράση, σήμερα αύριο και πάντα, δικαιώνοντας ιστορικά και τη θέση του στη δεύτερη σειρά της ιεραρχίας της αγωγιακής κοινωνίας, που ήθελε τον αρχιτέκτονα δεύτερον τη τάξει, κάτω από τον ίδιο τον Φαραώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Χολέβας, Νικ. Θ., (επιμ.) *Συλλογή Κειμένων Ιστορίας Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 1989, σελ. 3
2. Προβελέγγιος, Αρ., «Εισαγωγικό Σημείωμα», *Δέντρο* αρ. τεύχ. 53-54.
3. Βλ. Χολέβας, Νικ. Θ., *Ο Αρχιτέκτων Α. Ι. Σιάγας*, Αθήνα, 1992, σελ. 3.
4. Αλεξίου Ν., «Μεταμορφώσεις του Μοντέρνου» *Εφημ. Κυριακάτικος Ριζοσπάστης*, Φ. 6-9-1992, σελ. 30.
5. Κωνσταντινίδης Α., *Η Αρχιτεκτονική της Αρχιτεκτονικής*, Αθήνα, 1992, σελ. 114.
6. Κωνσταντινίδης Α., ό.π., σελ. 242.